

Прієшкіна О.В.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права та правосуддя
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова

ПРОБЛЕМА СУВЕРЕНІТЕТУ ТА СУВЕРЕННОСТІ

Демократичні перетворення, що відбуваються в Україні, активізація процесів формування громадянського суспільства і побудова демократичної, правової, соціальної держави об'єктивно та настійно вимагають оптимальних політичних, соціальних, економічних, культурних модернізацій сучасного українського суспільства та ефективного вдосконалення механізму державної влади.

Ст. 1 Конституції України характеризує її як суверенну і незалежну, демократичну, соціальну, правову державу. У контексті дослідження серед указаних ознак особливий інтерес становить характеристика суверенної держави, в основі існування якої лежить суверенітет. Саме ця властивість держави надає їй реальну можливість самостійно здійснювати через відповідні державні структури функції стосовно формування та реалізації як внутрішньої, так і зовнішньої політики України [1, с. 155].

Проблематика суверенітету, безпосереднім проявом якого є державна влада, а носієм – народ, є однією з найважливіших в юридичній науці, якою займаються загальна теорія держави і права, галузеві юридичні дисципліни, зокрема конституційне право та міжнародне право. Дослідженню ідеї державної влади присвячено чимало наукових праць із різних галузей права. Разом із тим є багато питань, які залишаються на протязі багатьох століть [2, с. 3], адже дотепер є вельми спірними і невирішеними, а тому викликають

чисельні дискусії [3, с. 4]. У вітчизняній і зарубіжній юридичній літературі немає недостатчі у спеціальних дослідженнях, які присвячені суверенітету, а це, своєю чергою, пов'язано з тим, що проблема суверенітету займає в житті сучасних держав особливе місце [4, с. 5]. Значення та роль даної проблематики є вельми актуальними й тому, що, будучи передусім правовою категорією, «суверенітет не зводиться лише до правових дисциплін, а включає у себе масу соціологічних, політологічних і економічних сюжетів» [5, с. 50].

У цьому аспекті особливо актуальними є наукові праці видатного українського вченого-конституціоналіста, доктора юридичних наук, професора Льва Михайловича Стрельцова, який багато років працював в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова.

Водночас варто відзначити, що, незважаючи на тяжке поранення під час Великої Вітчизняної війни, Лев Михайлович протягом десяти років написав та успішно захистив дві дисертації (кандидатську дисертацію – в 1963 р. та рівно через десять років, у 1973-му – докторську). Слід зауважити, що обидві наукові праці були присвячені проблемам суверенітету, співвідношенню державного, народного, національного суверенітету, політичним, економічним, ідеологічним основам державного суверенітету, конституційним гарантіям суверенітету союзних республік. Суверенітет держави розуміється як політико-правова форма верховенства державної влади та означає верховенство державної влади по відношенню до інших органів та території держави. Народний суверенітет розглядається в дисертаційних роботах як верховенство, повновладдя народу, його участь в управлінні справами держави. Аналізується взаємозв'язок та співвідношення компетенції Союзу РСР та союзних республік, наголошується, що наявність суверенітету у союзної держави та її суб'єктів виходить зі специфіки радянсько-

соціалістичної федерації; підкреслюється, що суверенітет є джерелом усіх повноважень, які знаходять свій прояв у компетенції [6, с. 39].

Суверенітет (від франц. *soverainete* – верховна влада) означає верховенство та незалежність. Поняття «народний суверенітет» з'явилося ще в XII ст. в працях засновника демократичних вчень Марселія Падуанського [7, с. 50], який був прибічником демократичної фракції. У XVII–XVIII ст. була сформульована та набула поширення сама ідея народного суверенітету. Народний суверенітет – це найзагальніша засада організації та здійснення влади в державі, за якою саме народ визнається джерелом влади і водночас її носієм [8, с. 124]. Визнання і реалізація ідеї народного суверенітету вважаються свідченням демократичного характеру державного владарювання. У Конституції України відповідна ідея відображена не за змістом: положенням частини другої ст. 5 встановлено, що «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ».

Слід відзначити, що первісно ідея народного суверенітету розглядалася як своєрідна етична основа державного владарювання. Однак реалії суспільно-політичного життя у різних країнах зумовили зміни в її прийнятті. Сьогодні конституційна фіксація ідеї народного суверенітету засвідчує передусім прийняття певних засобів (способів) організації і здійснення державної влади.

Сучасне трактування ідеї народного суверенітету було започатковано Ж.-Ж. Руссо і поєднувалося із запропонованою ним концепцією суспільного договору. Він ототожнював суверенітет зі спільною волею – основою суспільного договору, характеризуючи цю волю як верховну владу в державі: з природою суспільного договору Ж.-Ж. Руссо пов'язував таку якість народного суверенітету, як невідчужуваність. На його думку, спільна воля може бути лише цілісною.

Саме тому вже в Конституції Франції 1791 р. народний суверенітет було визнано єдиним, неподільним, невідчужуваним і невід'ємним, і констатувалося, що «жодна особа не може привласнити його здійснення». Єдиним і неподільним визначений суверенітет, що належить народу, у Конституції Португалії (ст. 3) та Конституції Франції (ст. 3).

Варто відзначити, що запропоноване Ж.-Ж. Руссо трактування ідеї народного суверенітету ґрунтувалося на визнанні ним першорядної ролі законодавчої влади, яку має здійснювати лише безпосередньо народ. На думку Ж.-Ж. Руссо, тільки акти законодавчої влади мали характеризуватися як суверенні за природою.

Проте з часом ідею народного суверенітету почали трактувати як таку, що передбачає наявність певних засобів здійснення влади, до яких насамперед відносимо парламент, а пізніше до таких засобів відносимо всі органи, що здійснюють державне владарювання. Наприклад, відповідно до частини другої ст. 5 Конституції України, народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Варто відзначити, що з поняттями держави і суверенітету пов'язано багато інших питань, які характеризують зміст теорії та практики конституціоналізму. Саме з'ясування понять держави і суверенітету становить основу в дослідженні проблем, які існують за змістом цієї теорії та практики.

Резюмуючи, можна дійти висновків, що сучасний суверенітет залишається невід'ємною характеристикою держави як у внутрішніх, так і в міжнародних справах. Здійснення суверенних прав Української держави за умов глобалізації вимагає нового розуміння і нової практики. Нині Україна ще недостатньо залучена до глобалізаційних процесів, а без такого залучення громадянського суспільства неможливо

впливати на прийняття ключових політичних рішень, і реалізація суверенітету Української держави залежить від спроможності українського суспільства подолати економічні труднощі та завершити демократичну трансформацію.

Список використаних джерел:

1. Прієшкіна О.В. Конституційний лад України: актуальні питання становлення, інституціоналізації та розвитку: монографія. О.: Фенікс, 2008. 280 с.

2. Doek K. Der Souveranitätsbegriff von Bodin bis zu Friedrich dem Grossen. Berlin, 1987; Jouvenal B. Sovereignty. An Inquiry into Political Power. New York, 1957; Laski H. The Foundations of Sovereignty. London, 1931; Maurenbrecher F. Die regierenden Fürsten und die Souveränität. Munich, 1839; Vayrynen R. Sovereignty, Globalization and Transnational Social Movements. International Relations of the Asia-Pacific. 2000. № 4.

3. Стрельцов Л.М. Расширение прав союзных республик на современном этапе коммунистического строительства (на материалах СССР); Стрельцов Л.М. Расширение прав союзных республик на современном этапе коммунистического строительства (Отношения и проблемы): автореф. дис. ... канд. юр. наук. Х., 1963; Стрельцов Л.М. Правовое положение советской социалистической союзной республики в составе Союза ССР (на материалах Украинской ССР): автореф. дис. ... докт. юр. наук. Х., 1973; Безуглов А.А. Суверенитет советского народа. М.: Юрид. лит., 1975; Дорогин В.А. Суверенитет в советском государственном праве. М.: Госполитиздат, 1948; Манелис Б.Л. Проблема суверенитета и ее значение в современных условиях. Ташкент: Наука, 1964; Проблемы суверенитета в Российской Федерации / Б.С. Крылов, И.П. Ильинский, Н.А. Михалева и др. М.: Республика, 1994; Шевцов В.С. Суверенитет Советского государства. М.: Юрид. лит., 1972.

4. Грохальски С.М. Государства в решении современных глобальных проблем: международно-правовые аспекты: автореф. дис. ... д. ю. н. М., 1998. С. 24.
5. Там само.
6. Стрельцов Л.М. Правовое положение советской социалистической союзной республики в составе Союза ССР (по материалам Украинской ССР): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Х., 1973. 35 с.
7. Падуанский М. Защитник мира. СПб.: Наука, 1998. 50 с.
8. Шаповал В.М. Сучасний конституціоналізм: монографія. К.: Салком; Юрінком Інтер, 2005. 560 с.

Демиденко В.О.

кандидат юридичних наук, доцент
професор кафедри конституційного
права та прав людини НАВС

ДИХОТОМІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРПЕЗПЕКИ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК НЕВІД'ЄМНОГО ЕЛЕМЕНТА ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

На цьогорічному Всесвітньому економічному форумі в Давосі однією з головних тем для обговорення серед представників світової еліти стала четверта промислова революція, яка, безумовно, передбачає інтенсивний розвиток кіберпростору. Цифрові технології все глибше проникають у наше життя. Без них у недалекій перспективі буде неможливо здійснити елементарні речі. Вже сьогодні у світі стало реальністю супермаркети без касових апаратів та продавців, автомобілі без водіїв і доставка покупок дронами та багато чого іншого.

Аналогічного висновку дійшли також провідні світові лідери, футурологи, історики, політики, інвестори, експерти з питань безпеки та медіа, що брали участь у 15-й щорічній зустрічі Ялтинської європейської стратегії, проведеної в м. Києві 13–15 вересня 2018 р. Майбутнє саме за цифровими технологіями, та сьогодні вже можна говорити про формування нової цифрової цивілізації. Відповідно, на наше переконання, держави, в яких державна і регіональна політика у сфері забезпечення кібербезпеки не відповідатиме реаліям сьогодення, залишаться поза цивілізаційним розвитком та втратять гідне місце у світовій економіці.